

ПЪРВИЧНИ И ВТОРИЧНИ ФАКТОРИ ЗА ФОРМИРАНЕ ЦЕНАТА НА ПЕТРОЛА – ИКОНОМИЧЕСКИ РАКУРСИ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ АСПЕКТИ

Даниел Сергеев Тунчев

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Катедра „Финанси и кредит“

e-mail: dtunchev@gmail.com, daniel.tunchev@abv.bg,
office@advokattunchev.com

Резюме: Ключово понятие в настоящото изложение е „динамиката на цената на петрола и факторите, които влияят върху нея“, под което се разбират всички вариации в цената на петрола, независимо от размера на цената на петрола и производните му, като за всяко рязко и неочаквано повишение на цената над равнища, които са характерни за даден период преди съответната рязка амплитуда, се използва понятието „петролен шок“. Факторите, формиращи цената на петрола, са разнообразни и оказват различно въздействие. Подобно на цените на другите суровини, цената на суровия петрол претърпява широки колебания по време на недостиг или свръхпредлагане. Цикълът на цената на суровия петрол може да продължи няколко години в отговор на промените в търсенето, както и на доставките от страна на ОПЕК и извън нея. **Обсъждат се** формирането на цените на петрола и производните му, на различните фактори, оказващи влияние върху цената на петрола, на геополитическите събития, търсенето на предлагане и запасите – особено в условията на пандемия, търговията и икономиката и се достига до извода, че цената на петрола не е постоянна величина и константно се влияе от търсенето и потреблението.

Ключови думи: петрол, цена на петрола, фактори за формиране на цената на петрола, ценови анализ, динамика.

JEL: E32, F37.

PRICE ANALYSIS FOR INVESTIGATION OF THE PRICE DYNAMICS OF OIL

Daniel Sergeev Tunchev

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Department of Finance and Credit

e-mail: dtunchev@gmail.com, daniel.tunchev@abv.bg,
office@advokattunchev.com

Abstract: A key concept in this presentation is “oil price dynamics and the factors that affect it”, which means all variations in the price of oil, regardless of the size of the price of oil and its derivatives, as for any sudden and unexpected increase the term "oil shock" is used for the price above levels that are characteristic of a given period before the corresponding sharp amplitude. The factors that shape the price of oil are diverse and have different effects. Like the prices of other commodities, the price of crude oil fluctuates widely during shortages or oversupplies. The crude oil price cycle may continue for several years in response to changes in demand, as well as OPEC and non-OPEC supplies. We will

discuss the formation of oil prices and its derivatives, the various factors influencing the price of oil, geopolitical events, supply and demand – especially in a pandemic, trade and the economy and we will conclude that the price of oil is not a constant and is constantly influenced by demand and consumption.

Key words: petrol, oil price, factors in oil price formation, price analysis, dynamic.

JEL: E32, F37.

Въведение

С настоящото изложение ще направим анализ на динамиката на цените на суровия петрол, както и на факторите, оказващи влияние за формирането ѝ. На тази основа **обект** на изследване е цената на петрола и петролните дестилати, а негов **предмет** е ценовият анализ за изследване динамиката на цената на петрола. **Хипотезата** в изследването се основава върху твърдението, че факторите, които влияят върху изменението на цената на петрола, са разнообразни, но не всички имат еднакво значение, като в резултат се формират различни ценови категории, които са с фундаментално значение за макро- и микроикономиката както в национален, така и в международен план (Zahariev, 2012). **Целта** на студията е да докаже, че за изследвания период ценовата динамика на петрола е незаобиколим фактор както за националната, така и за световната икономика и дава отражението си върху планирането и изграждането на национални и международни стратегически приоритети. **Структурата** на настоящото изложение включва анализ и изследване на факторите, влияещи върху динамиката на цената на петрола и петролните продукти.

1. Динамика на цената на петрола

В обществото ни, а и в научните среди често се поставя въпросът – възможно ли е да се прогнозира цената на петрола? Динамиката в цената на петрола има сериозни ефекти, като изменението на една от променливите автоматично следва един или друг резултат за БВП, равнището на безработицата, основния лихвен процент или други макроиндикатори. Настоящото изложение следва да направи анализ на историческото развитие относно формирането на потреблението на нефт и нефтени продукти и цените на петрола, преминавайки през характеризиранието на петрола като стока, факторите, влияещи върху ценообразуването на петрола на национално и местно ниво, спецификата на петролния пазар и изследване динамиката на цените на петрола върху националната и световната икономика.

Втората половина на ХХ век се определя като най-драматична за петрола като стратегическа суровина. През този период цените на петрола

попадат под значителното влияние на класически политически фактори. Те започват да субституират пазарната логика на ценообразуване, търсене и предлагане. За основен фактор за ценовата динамика на суровия петрол анализаторите определят координацията и регулациите на ценовата политика. Тя се налага от „ОПЕК“, като общност на основните страни – производители и износителки на петрол. С нейното създаване през 1960 г. успоредно започват да се отчитат и най-динамичните отклонения от консервативните прогнози за ценови равнища на суровия петрол. Като пример бихме могли да представим политиката на ОПЕК, свързана с регулирането на производствените квоти, които са лимитирани през 2018 година. Лимитното количество от общо 28 милиона барела дневно рязко контрастира на световно потребление от 80 млн. барела на ден (или 35% обезпеченост на дневна база). Чрез въведените ограничения на максимална производствена квота 14-те страни членки на ОПЕК – Иран, Кувейт, Ирак, Саудитска Арабия, Еквадор, Катар, Венецуела, Индонезия, Обединените арабски емирства, Алжир, Либия, Ангола и Нигерия – предопределят световното търсене и спомагат за регулирането на цените на петрола и дериватите му. Със споразумението в рамките на страните от ОПЕК и партньорите им производството е увеличено през месец август 2021 г. за неопределено време с по 400 000 барела на ден – за всеки месец. (<https://www.economic.bg/bg/a/view/opek-uvlichava-proizvodstvoto-na-petrol>, н.д.) По този начин се цели поддържането на определено равнище на предлагането и оттам на цените на суровия петрол.

Количественият анализ сочи, че производството на суров петрол, както и на неговия свързан стратегически горивен източник – природният газ, постоянно нараства. Това от своя страна не само не води до дългосрочно стабилизиране на ценовите равнища, но дори напротив – коефициентите на вариация от средните на цените за месечни и тримесечни периоди постоянно нарастват. Общото влияние на повишението на цените на петрола и природния газ може да се оцени като проинфлационно на глобално и национално ниво. Представените статистически данни потвърждават, че цената на петрола не е постоянна величина и константно се влияе от търсенето и потреблението. (Лилова, 2016) (Вж. Табл.1)

Ето защо проблемите, свързани с цените на петрола, са особено актуални. За това допринася геополитическата значимост на петрола, който вече става фактор в международните отношения. Логично икономиките на държавите – вносителки на петрол започват да калкулират все по-голям риск от тази своя зависимост. Ето защо в настоящата студия се поставят във фокус динамиката и факторите, които имат определящо въздействие върху динамиката на цените на суровия петрол.

Таблица 1

Сравнителен анализ на цените на суровия петрол за периода от 1865 г. до 2022 г. (<https://www.statista.com/statistics/262860/uk-brent-crude-oil-price-changes-since-1976/>, н.д.)

Година/Year	\$ money of the day	Година/Year	\$ money of the day
1865	6,59	1995	17,02
1900	1,19	1996	20,67
1920	3,07	1997	19,09
1940	1,02	1998	12,72
1960	1,90	1999	17,97
1970	1,80	2000	28,50
1973	3,29	2001	24,44
1974	11,58	2002	25,02
1975	11,53	2003	28,83
1976	12,80	2004	38,27
1977	13,92	2005	54,52
1978	14,02	2006	65,14
1979	31,61	2007	72,39
1980	36,83	2008	97,26
1981	35,93	2009	61,67
1982	32,97	2010	79,50
1983	29,55	2011	111,26
1984	28,78	2012	111,67
1985	27,56	2013	108,66
1986	14,43	2014	98,97
1987	18,44	2015	52,32
1988	14,92	2016	43,67
1989	18,23	2017	54,25
1990	23,73	2018	71,34
1991	20,00	2019	64,30
1992	19,32	2020	41,96
1993	16,97	2021	69,29
1994	15,82		

2. Основни фактори за формиране цената на петрола

Факторите, които оказват въздействие върху динамиката на цената на петрола, са различни и оказват различно въздействие върху икономиките на страните. Факторите, формиращи цената на петролните продукти, бихме могли да разделим на основни и производни. Основните фактори са икономически, политически и геостратегически. Те са базови и константи и намират приложение във всички икономически и финансови пазари. Вторичните фактори намират по-ограничено проявление било то локално, времево или свързано със здравословни промени в начина на живот, климатични или геополитически промени, колебанията на туризма като отрасъл, осъществява-

ането на инфраструктурни решения от страна на страните – производителки на петрол, все по-мощното налагане на пазара на информационните технологии и дигитализацията или друг вид фактори. Вторичните фактори оказват съществено влияние върху цената на петрола за даден период.

2.1. Икономически фактори

Потреблението на енергийни суровини има глобално, континентално и национално измерение. Ето защо търсенето на енергийните суровини са по своя характер моделирани от икономическите фактори от мегасредата (Христов, 2003). За тяхното оценяване са конструирани научни модели, чиято дескриптивна част метрифицира корелационните зависимости между:

- Търсенето на суров петрол;
- Търсенето на природен газ;
- Търсенето на въглища за ТЕЦ;
- Размер на световния БВП;
- Глобална популация;
- Обем на вноса на световно ниво;
- Обем на износа на световно ниво.

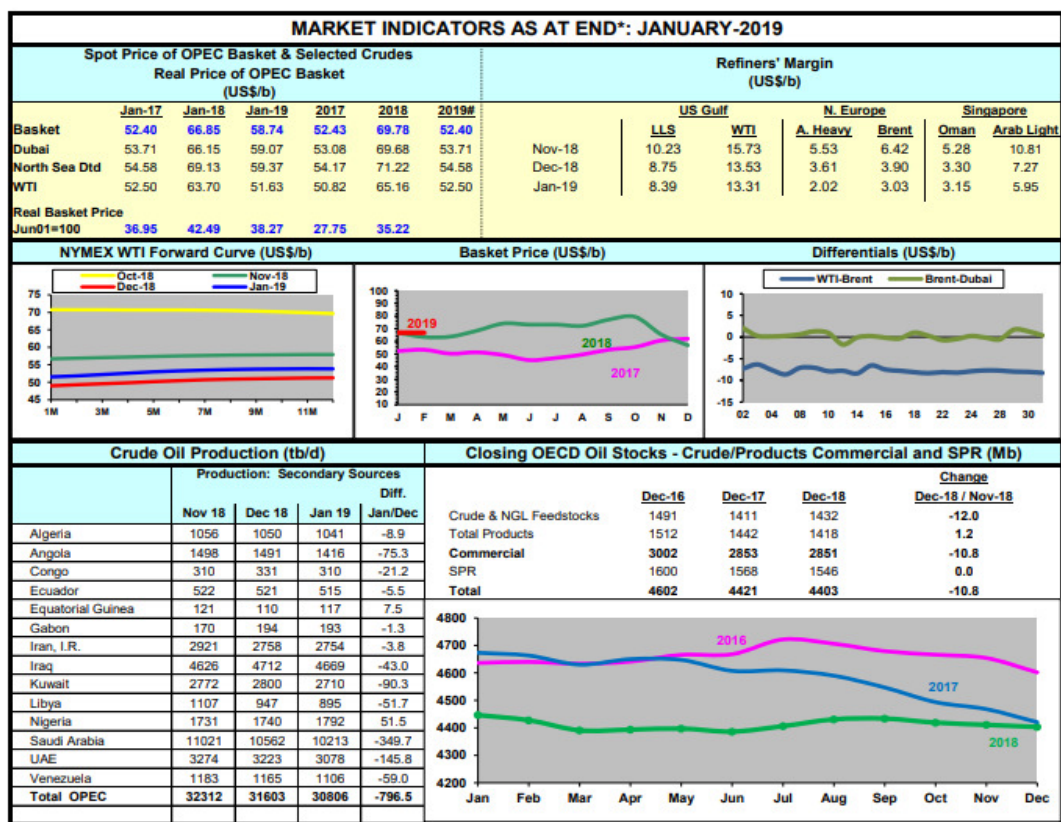
В настоящото изложение се базираме върху база с данни, която включва статистическа информация за периода 1960 г. – 2021 г., публикувана от различни международни организации.

Развитието на глобалната икономика е пряко свързано с глобалното потребление на енергоносители. Нарастването на брутния продукт в света със сто млрд. долара води до увеличаване с 4,34 млн. тона на потреблението на нефт. Увеличаването на населението в света със 100 милиона души води до нарастване с 39,9 млн. тона на потреблението на нефт, петролни продукти и производните им. Развитието на търговските отношения влияе позитивно върху глобалното потребление на енергоносители. Увеличаването на световния експорт със сто млрд. долара води до нарастване с 14,1 млн. тона на потреблението на суров петрол. Така например нарастването на световния внос със сто млрд. USD налага увеличаване с 14,0 млн. тона на потреблението на суров петрол.

В изследване на Международната агенция по енергетика се предвижда до 2025 г. константно нарастване на глобалното потребление, което от своя страна води и до увеличаване на глобалната търговия с енергоносители и търсенето на спедиторски услуги за суровия петрол, въглищата и построяване на нови газопроводи и компресорни станции. Тук водещ е делът на суровия петрол и природния газ.

Цените на петрола са в зависимост от редица геоикономически фактори. Цените на петрола в САЩ се формират не толкова от вътрешни фактори, колкото от такива, свързани с външни конфликти и прояви. Тенденциите през настоящото столетие са в посока, че глобалната търговия с

енергийни суровини ще продължи да има ярко изразени геоикономически и геополитически измерения, които се обуславят от стратегическите интереси на развитите държави – поради съществуващото голямо географско различие в месторазположението на световните центрове на производство и потребление на енергоресурси в света.

Източник: www.opec.net

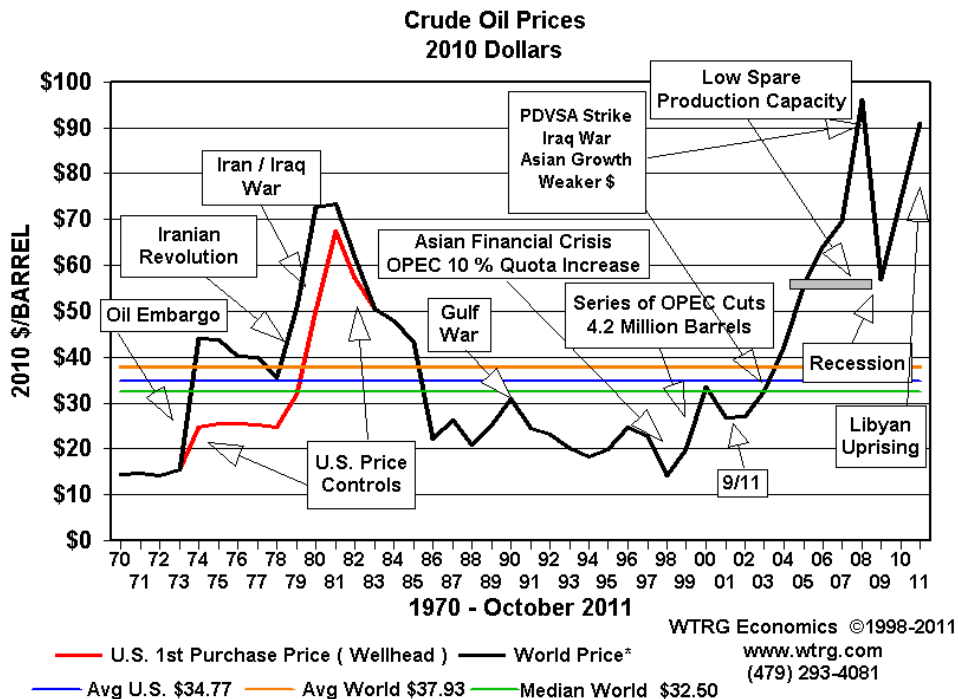
Фигура 1. Пазарни показатели, статистически данни и данни, свързани с пазара на петрол и нивата на производство на ОПЕК, цените на петрола или търсенето и предлагането (www.opec.net).

Важно за страните, спекулиращи с цените на суровия петрол, се оказва установената зависимост между нарастващото търсене на суровия петрол, произведен от ОПЕК, и намалението с 40% в покупателната способност на един барел петрол (http://www.wtrg.com/oil_graphs/crudeoilprice4774opec.gif, н.д.).

Историческите сведения сочат, че организацията на страните – износители на петрол е създадена по време на Багдадската конференция от 10 до 14 септември 1960 г. Учредителният акт се подписва от представители на Венецуела, Ирак, Иран, Кувейт и Саудитска Арабия. Разширяването на ОПЕК с нови държави е, както следва: Катар (1961), Индонезия (1962, която обаче напуска през 2008), Социалистическа народна либийска арабска

джамахирия (1962), ОАЕ (1967), Алжир (1969), Нигерия (1971), Еквадор (1973, но напуска през 1992) и Габон (1975, който напуска организацията през 1994) (<http://www.opec.org/aboutus/history/history.htm>, н.д.).

Общата цел на ОПЕК е една координирана петролна политика. Тя следва да защити резервите на страните – членки от риск на внезапна обезценка. Инженерните проучвания сочат, че страните – членки на ОПЕК разполагат с около две-трети от световния нефтен депозит. На тях се дължи 40% от световното производство и вече над 50% от световния износ на суров петрол.

Източник: WTRG Economics

Фигура 2. Фактори, оказващи влияние върху цените на суровия петрол за периода от 1970 г. до 2011 г.

Благодарение на ОПЕК страните – членки получават значително повече за суровия петрол, който изнасят. Тъй като световните продажби на петрол са в USD, промените в стойността на щатската валута имат съществено влияние върху решенията на ОПЕК за квотите за добиване на суров петрол. Деervalацията на USD води до по-нисък нетен приход през платежните баланси за ОПЕК при константни количества на експорта. Ето защо решенията на ОПЕК в края на XX особено в началото на XXI век се считат за фундаментално влияещи върху цените на петрола (Вайс, 2004).

2.2. Политически фактори

Политическите фактори оказват голямо влияние върху цените на петрола. Предизвиканите петролни кризи, спекулациите и предприетите во-

енни действия се отразяват както на националните икономики на участващите страни, така и на световната икономика като цяло.

След началото на войната през октомври 1973 г., когато Египет, Сирия и Йордания нападат Израел, се достига до координирани действия на арабските държави от ОПЕК. Те налагат петролно ембарго на страните, които от своя страна подкрепят Израел. В резултат се достига до намаляване на производството с 5 млн. барела дневно¹ (Вайс, Международните отношения след 1945 г., 2004)². Именно войната е причината за първата голяма световна петролна криза. Така само за няколко седмици цената на 1 барел суров петрол нараства от 9 USD през октомври до над 40 USD през декември 1973 г. Забележително е обаче какво следва след края на войната. Отмяната на петролното ембарго не поражда „връщане“ на цените на суровия петрол на довоенните равнища!? След и решение на страните –членки на ОПЕК за увеличение на цените на суровия нефт с 10%. Така ОПЕК се превръща в нов глобален фактор, налагащ с икономически средства политическо влияние, фокусирано върху териториален конфликт в Близкия Изток.

През 1972 г. цената на суровия петрол е под 3,50 долара за барел. Съединените щати и много страни от западния свят показва подкрепа за Израел. В отговор на подкрепата на Израел няколко арабски държави износители, към които се присъедини Иран, наложиха ембарго на страните, които подкрепят Израел. Докато тези страни ограничават производството с пет милиона барела дневно, други страни са успели да увеличат производството с един милион барела. Нетната загуба от четири милиона барела на ден се удължава до март 1974 г. Тя представлява 7% от свободното световно производство. До края на 1974 г. номиналната цена на петрола се е повишила четири пъти до повече от 12,00 долара.

Ислямската революция от 1979 г. е вторият глобален трус в пазарното ценообразуване на суровия петрол. Отстраняването на прозападния шахски режим в Иран бива последвано то нападение на Ирак над Иран през септември 1980 г. Осемгодишна война между тези две основни производителки на суров петрол практически изключва техните възможности за зареждане на глобалните вериги за доставки и логично индуцира втората голяма световна петролна криза.

Пазарният възход на суровия петрол достига през 1982 г. до исторически непознатите нива от 82 USD/барел. Индустриалната реакция не закъснява – в кратки срокове се внедряват инженерни решения, базирани върху намаляване консумация на петрол, включително и чрез бърз преход към нови поколения двигатели с вътрешно горене със значително понижен разход. Енергийната ефективност започва да става флагман на правителствените политики на страните – вносителки на суров петрол. Това автоматично довежда до спад в търсенето на суров петрол, което чисто пазарно „връща“

¹ Заб. Един барел е 158,9 литра или около 136 кг. в зависимост от плътността на нефта.

цените на ниските нива преди втората петролна криза. Иранската революция доведе до загуба на 2,0 – 2,5 милиона барела на ден от производството на петрол между ноември 1978 г. и юни 1979 г. В един момент производството почти спира.

През септември 1980 г. Иран, който вече беше отслабен от революцията, бе завладян от Ирак. Към ноември комбинираното производство на двете страни е само един милион барела на ден. Той е намалял с 6,5 млн. барела на ден от година по-рано. В резултат на това световното производство на суров петрол е с 10% по-ниско отколкото през 1979 г. Загубата на производство от комбинираните последици от иранската революция и иракско-иранската война доведе до изменение повече от два пъти цените на суровия петрол. Номиналната цена се повиши от 14 долара през 1978 г. до 35 долара за барел през 1981 година.

В продължение на три десетилетия производството на Иран е само две трети от нивото, постигнато при правителството на Реза Пахлави, бившият шах на Иран. Производството на Ирак сега се увеличава, но остава милион барела под върха си преди Иракско-иранската война. Към този момент става популярен и формулираният от Томас Фрийдман първи закон на петролополитиката: „Когато цената на петрола се покачва, свободата в богатите на петрол страни намалява“.

С покачването на средната цена на суровия петрол се установява очакване за отказ от демокрация в страните – производителки на петрол. Светът на петродоларите започва да функционира по един самодостатъчен способ, където мнението на западния свят за човешки права и ценности не намира подкрепа. Приложими са и алтернативните разсъждения. Колкото по-достъпен ценово става суровият петрол, толкова повече страните от ОПЕК стават по-склонни за „внос на демокрация“ и изграждане на стратегически корпоративни алианси с водещите западни петролни компании за съвместна разработка и експлоатация на нови, по-ефективни находища на суров петрол.

Именно водещите световни икономики, където освен САЩ и ЕС, вече участват и Китай и Индия, се оказват силно зависими от суровия петрол и неговата ценова динамика, която поражда неравномерни платежни потоци в USD между вносителите и износителите на суров петрол, а оттам и рискове за световната финансова система (Engdahl, н.д.).

Възниква въпросът – какъв е спекулативният компонент в днешните цени на петрола? Част от авторите смятат, че не съществува спекулативен момент, тъй като нищо от това, което се случва на фючърсните пазари, не може да повлияе на днешния пазар дотогава, докато някой от участниците в сключения фючърсен договор не купи днес петрол, за да направи резерв, разчитайки по-късно да продаде този резерв от петрол, а увеличаване на резервите не се наблюдава. Не се реализира и вторият признак на спекулативния бум: не се наблюдава и масово сключване на договори, в които бъдещите цени са забележимо по-високи от днешните (спот-цена). И едните и

другите се удвоиха през последната година, но превишаване на фючърсните цени над спот-цените през този период се случваше рядко и бе минимално.

Логично за водещи анализатори ценовата динамика на суровия петрол следва да се дължи на бързите темпове на икономически растеж на Индия и Китай. Техният икономически растеж е определящ и върху глобалното търсене на множество други стокови групи, вкл. и храни (Burkhard).

В анализа, който представяме в тази студия, се поставя под съмнение разпространеното обяснение, че ценовият растеж е функция само и единствено на засиленото търсене. Всъщност независимо от достигнатите нива на пазарна ефективност именно на пазара на суровия петрол действат и чисто спекулативни фактори, които изкуствено повишават цените.

Влиянието на проекта „Северен поток – 2“ върху енергозависимостта на страните от Западна Европа не е за подценяване. Неговата южна рефлексия е проектът „Балкански поток“, чието официално откриване се състоя в селището Господжинци, недалеч от Нови Сад в Сърбия и се осъществи на 1 януари 2021 г.

(<https://www.dw.com/bg/%D0%BA%D0%BE%D0%B99>, н.д.)

(<https://www.investor.bg/evropa/334/a/severen-potok-2-shte-byde-otlojen-dosredna-na-2020-g-282460/>, н.д.)

[https://bg.wikiped-](https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA)

[dia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1](https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA)

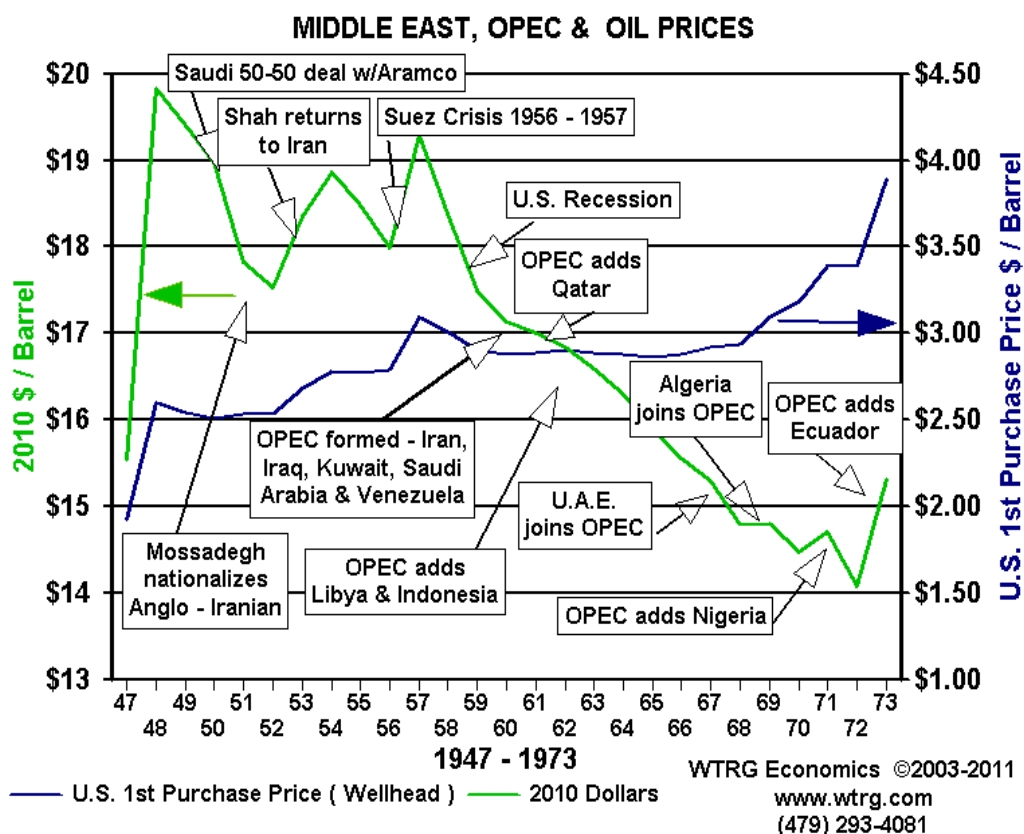
[%81%D0%BA%D0%B8_%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA](https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA) - cite_note-4.

2.3. Геостратегически фактори

Третата група фактори могат да се определят като геостратегически. Всички те са със специфично проявление и географска локация, като напр. откриването на въгледородни депозити. Факторите, които влияят върху стойността на суровия петрол и рафинирания продукт, могат да се обобщят: търговия на свободния пазар; увеличаващо се търсене на суров петрол и рафинирани продукти; ограничения на капацитета на световните рафинерии; сигурност на доставките на суров петрол; непредвидими/екстремни климатични условия; ефекти на сезонността; пазарни спекулации; колебания на валутните обменни курсове.

За да се анализира задълбочено влиянието на другите фактори, влияещи върху цените на петрола, следва да се анализират политическото и икономическото влияние на САЩ върху глобалните цени на петрола и върху световните икономики. Необходимо е да си отговорим на въпроса, как се осъществява контролът на цените на петрола. Бързото нарастване на цените на суровия петрол от 1973 до 1981 г. би било по-малко, ако не беше налице енергийната политика на Съединените щати през периода след ембаргото. В краткосрочен план рецесията, предизвикана от повишаването на

цените на суровия петрол от 1973-1974 г., беше малко по-тежка, тъй като американските потребители се сблъскаха с по-ниски цени от останалия свят. Но имаше и други последици. По-високите цени на петрола, пред които са изправени потребителите, биха довели до по-ниски нива на потребление: автомобилите – по-икономични и ефективни, жилищата и търговските сгради – по-добре изолирани и подобренията в енергийната ефективност на промишлеността – по-големи, отколкото през този период, замяната на гориво от петрол за природен газ и за производство на електроенергия би се случило по-рано.

Източник: WTRG Economics

Фигура 3. Влияние на квотите на ОПЕК върху цените на петрола за периода от 2003 г. до 2010 г.

Друг важен въпрос, който е изключително дискуссионен в доктрината, е как страните от ОПЕК контролират цените на суровия петрол и дали този контрол е реален. Голяма част от анализаторите определят, че ОПЕК рядко е била ефективна в контролиране на цените. ОПЕК, често описвана като картел, не отговаря напълно на това определение. Други автори, както споменахме, застъпват тезата, че ОПЕК реално контролира ценообразуването. Едно от основните изисквания на картела е механизъм за прилагане на квотите на членовете. Единственият механизъм за правоприлагане, който ня-

кога е съществувал в ОПЕК, е свободният капацитет на Саудитска Арабия. Саудитска Арабия разполага с достатъчно свободен капацитет, за да може да увеличи производството достатъчно, за да компенсира влиянието на по-ниските цени върху собствените си приходи.

През периода 1979 г. – 1980 г. повишаването на цените предизвика няколко реакции сред потребителите: по-добра изолация в нови жилища, повишена изолация в много стари жилища, по-голяма енергийна ефективност в промишлените процеси и автомобили с по-висока ефективност. Тези фактори, наред с глобалната рецесия, доведоха до намаляване на търсенето, което доведе до по-ниски цени на суровината.

От 1980 г. до 1986 г. производството без ОПЕК се увеличи до 6 милиона барела на ден. Въпреки по-ниските цени на петрола през този период, нови открития, направени през 70-те години, продължават да се появяват онлайн. ОПЕК беше изправена пред по-ниско търсене и по-голямо предлагане извън организацията. От 1982 до 1985 г. ОПЕК се опита да определи достатъчно ниски производствени квоти, за да стабилизира цените. Тези опити доведоха до повтарящи се неуспехи, тъй като различни членове на ОПЕК произвеждаха извън своите квоти. През по-голямата част от този период Саудитска Арабия действаше като производител на суинг, намалявайки производството си, в опит да спре свободния спад на цените. До средата на 1986 г. цените на суровия петрол спаднаха под 10 долара за барел. Въпреки спада на цените, приходите на Саудитска Арабия останаха същите, като по-високите обеми компенсираха по-ниските цени.

Цената на суровия петрол се повиши през 1990 г. с по-ниското производство, несигурността, свързана с иракското нахлуване в Кувейт и последвалата война в Персийския залив. След като стана известна като войната в Залива за освобождаване на Кувейт, цените на суровия петрол навлязоха в период на постоянен спад. През 1994 г. цената на петрола, коригирана с инфлацията, достигна най-ниското си равнище от 1973 г. насам. Ценовият цикъл се появи след това. Икономиката на САЩ беше силна и азиатско-тихоокеанският регион процъфтяваше. От 1990 г. до 1997 г. световното потребление на петрол нараства с 6,2 млн. барела дневно. Намаляването на руското производство допринесе за възстановяването на цените. Между 1990 г. и 1996 г. руското производство е спаднало с повече от пет милиона барела дневно.

Увеличението на цените приключи бързо през 1997 и 1998 г., когато влиянието на икономическата криза в Азия е пренебрегнато или подценено от ОПЕК. През декември 1997 г. ОПЕК увеличи квотата си с 2,5 млн. барела на ден (10%) до 27,5 млн. барела на ден. Бързият растеж в азиатските икономики спря. През 1998 г. потреблението на петрол от азиатската част на Тихия океан се понижи за първи път от 1982 г. насам. Комбинацията от по-ниско потребление и по-висока продукция на ОПЕК доведе до понижаване на цените в низходяща спирала. В отговор ОПЕК намали квотите с 1,25

милиона барела дневно през април и още 1,335 милиона през юли. Цената продължи и през декември 1998 година.

Цените започнаха да се възстановяват в началото на 1999 г. През април ОПЕК намали производството с още 1,719 милиона барела. Както обикновено, не всички квоти бяха наблюдавани, но между началото на 1998 г. и средата на 1999 г. производството на ОПЕК спадна с около три милиона барела на ден. Съкращенията бяха достатъчни, за да се движат цените над 25 долара за барел.

Увеличението на руското производство допринасяше за растежа на производството извън ОПЕК от 2000 г. до 2007 г.

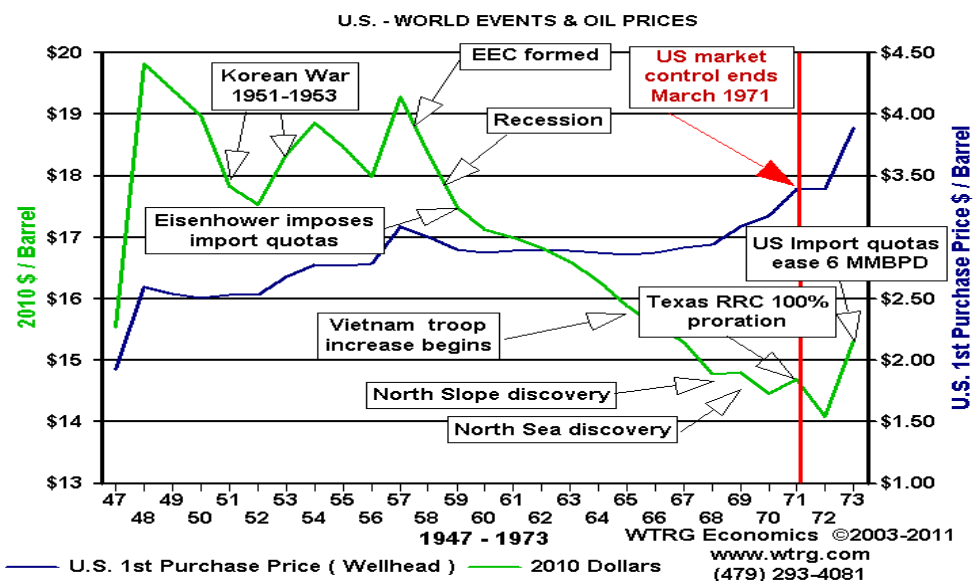
През 2001 г. отслабената икономика на САЩ и увеличаването на производството в страните, които не са членки на ОПЕК, оказаха натиск върху цените. В отговор ОПЕК отново влезе в поредица от намаления в квотите на членовете, като намали до 3.5 милиона барела до 1 септември 2001 г. При липсата на терористичните атаки от 11 септември 2001 г. това би било достатъчно, за да се намали или дори да се обърне низходящата тенденция.

След атаките цените на суровия петрол спаднаха. Спот цените за бенчмарк на Западен Тексас в САЩ са намалели с 35% до средата на ноември. При нормални обстоятелства спадът в цената на такъв мащаб би довел до нов кръг намаления на квотите. Като се има предвид политическият климат, ОПЕК отложи допълнителни съкращения до януари 2002 г. След това намали квотата си с 1,5 млн. барела дневно и към това решение се присъединиха няколко производители извън ОПЕК, включително Русия, която обеща комбинирано намаляване на производството с допълнителни 462 500 барела. Това имаше желани ефект, след като цените на петрола преминаха в диапазона от 25 долара до март 2002 г. До средата на годината членовете, които не са членове на ОПЕК, възстановиха съкращенията си в производството, но цените продължиха да растат, когато запасите в САЩ достигнаха 20-годишно дъно през годината.

На 19 март 2003 г., когато някои венецуелски производства започнаха да се връщат, в Ирак започнаха военни действия. В същото време запасите остават ниски в САЩ и други страни от ОИСР. С подобряването на икономиката търсенето в САЩ се увеличава, а азиатското търсене на суров петрол нараства с бързи темпове.

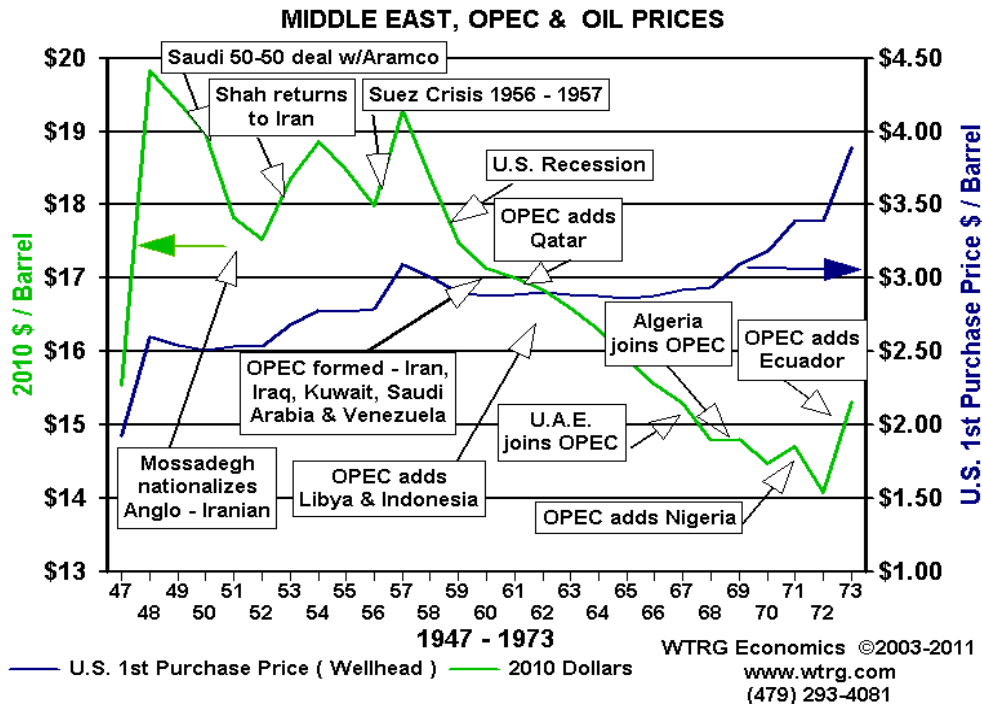
Загубата на производствен капацитет в Ирак и Венецуела, съчетана с увеличеното производство на ОПЕК, за да се отговори на нарастващото международно търсене, доведе до ерозия на излишния производствен капацитет на петрола. В средата на 2002 г. на ден се надвишава производственият капацитет на повече от шест милиона барела и до средата на 2003 г. превишението е под два милиона. През по-голямата част от 2004 и 2005 г. свободният капацитет за производство на петрол е по-малък от един милион барела на ден. Един милион барела дневно не е достатъчен свободен капа-

цитет за покриване на прекъсването на доставките от повечето производители от ОПЕК.

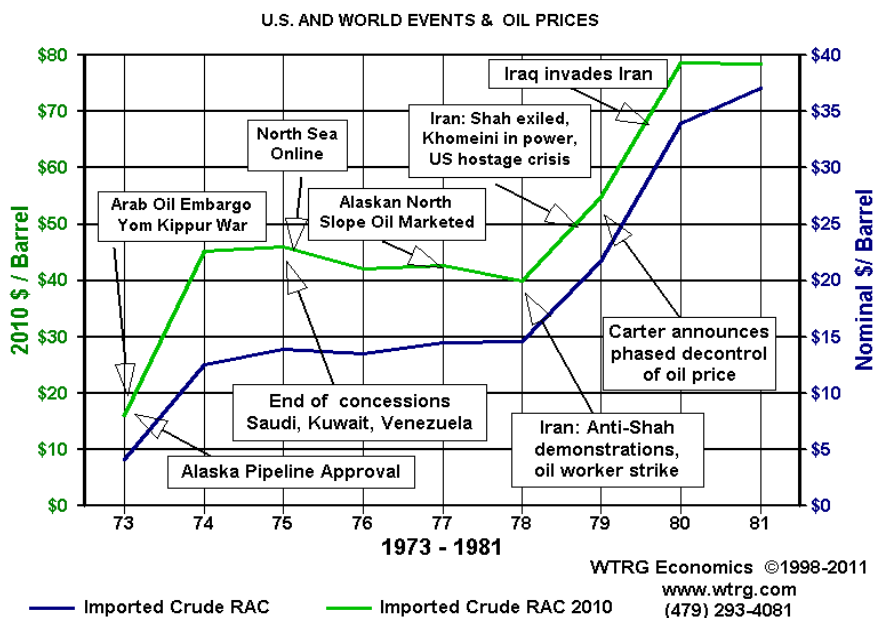
Източник: WTRG Economics

Фигура 4. Световни събития и цени на суровия петрол за периода от 1970 г. до 2011 г.

Източник: WTRG Economics

Фигура 5. Близкия Изток, ОПЕК и цените на петрола за периода от 1947 г. до 1973 г.

Източник: WTRG Economics

Фигура 6. САЩ, световните събития и цените на петрола за периода от 1973 г. до 1981 г.

Един от най-важните фактори, определящи цената, е нивото на запасите от петрол в САЩ и други страни потребители. Докато резервният капацитет се превърна в проблем, нивата на запасите предоставиха отлично средство за краткосрочни прогнози за цените. Световното управление на запасите в значителна степен зависи от провежданата политика на ОПЕК.

През 2008 г., след началото на най-дългата рецесия в САЩ след Голямата депресия, цената на петрола продължи да нараства. Резервният капацитет пада под един милион барела на ден, а спекулациите на пазара на фючърси на суров петрол са изключително силни. Търговията на NYMEX затвори на рекордните \$ 145.29 на 3 юли 2008 г. В условията на рецесия и спад в търсенето на петрол цената падна през останалата част на годината до под 40 долара през декември.

Докато спекулациите на фючърския пазар със сигурност са били компонент на увеличението на цените през последното десетилетие, научните изследвания все още не са предоставили неопровержими доказателства, че това е основен двигател на цените. През последното десетилетие броят на фючърските договори на NYMEX се увеличи с над десет пъти. Фючърният договор на NYMEX е договор за доставка на 1000 барела лек суров петрол в определен месец на купувача в Къшинг, Оклахома. Има пряка връзка между цените на фючърсите и цената на парите.

От съществено значение е да се отбележи, че трите най-дълги рецесии в САЩ след Голямата депресия съвпадат с изключително високите цени на петрола. Първият етап последвал ембаргото от 1973 г., започнал през

ноември 1973 г., а вторият – през юли 1981 г. Последният започва през декември 2007 г. и е продължил 18 месеца. Графиките показват, че ценовите скокове и високите цени на петрола водят до рецесии. Няма съмнение, че цената е основен фактор. В тази връзка е важно да се направи изводът, че рецесиите причиняват ниски цени на петрола.

За основния икономически глобален лидер САЩ е характерно, че цените на петрола не са особено ефективно регулирани през ХХ век. В държавите – членки на ОПЕК се очаква значителен брой нови инвестиции. С почти 8 mb / d, се увеличават потенциалните възможности за рафиниране в държавите – членки на ОПЕК, с относително нов скок в добавянето на капацитет от Иран, ако всички проекти се изпълняват, както е планирано. Въпреки това прегледът на жизнеспособността на тези проекти предполага, че около 2,2 mb / d дестилационни единици ще бъдат добавени към сектора за рафиниране в държавите – членки на ОПЕК в периода 2016–2021 г. Това представлява около 1.7 mb / d допълнителен капацитет за дестилация на суровината и 0.44 mb / d под формата на разделители на кондензат. Допълненията за разделители на кондензат са планирани в Иран и Катар и ще започнат да намаляват до 2020 г. Дестилационният капацитет на всички държави – членки на ОПЕК (включително сплитерите) ще бъде добавен под формата на десулфуризационни единици, а останалата част, оценена на около 1.2 mb / d, ще дойде под формата на конверсионни мощности (0.62 mb / d) и октанови единици (0.63 mb / d).

Допълнителният капацитет за рафиниране в държавите – членки на ОПЕК ще дойде от разделители на конденз, нови проекти на зелено и „местни“, допълнени от разширения на съществуващи съоръжения. Новите рафинерии на най-големите държави – членки на ОПЕК са мегапроекти, които се очаква да се появят в средносрочен план; те са в Кувейт (проект „Al Zour“), Саудитска Арабия (проект „Jizan“) и Венецуела („Anzoetaguí“). Други относително значими проекти, с обща тенденция сред производителите на суров петрол да преработват тежки сурови продукти на вътрешния пазар и които също се стремят да задоволят нарастващото местно търсене, включват нови рафинерии в Лобито, Ангола, Angola; Манаби (Рафинерия дел Пасифико), Еквадор; Проекти в Хосестан и Керманшах в Иран; Проекти от Фуджейра и Дубай в ОАЕ. Алжир реши да се задоволи с рафинерии със среден капацитет в Азреу, Хаси Месуд и Тиарет, за да задоволи търсенето на растящите местни рафинирани продукти. Все още не може да се предвиди ясна картина на проекти в Либия. Общият размер на добавките ще доведе до увеличаване на базовия капацитет на държавите – членки на ОПЕК до 13.3 mb / d, а през 2021 г. и ще изисква инвестиции в размер на 66.5 милиарда долара за изпълнение на предвидените допълнения (дестилация и вторични единици) между 2016 и 2021 година.

В обобщение, както споменахме по-горе, основните фактори, които оказват влияние върху цените на петрола, са изключително разнообразни. В дългосрочен времеви период върху цените на петрола оказват влияние:

войни и различни конфликти – като например инвазията на САЩ в региона на Иран и Ирак; създаването на организацията ОПЕК; (Вайс, Международните отношения след 1945 г., 2004) вътрешни конфликти между страни от ОПЕК; въвеждане на ембарго; налагане на квоти и др. подобни.

3. Вторични фактори за формиране цената на петрола

Вторичните фактори се характеризират с по-ограничено проявление в световен и в национален план. Те биха могли да бъдат с локално значение и са с по-ограничено въздействие във времево отношение. Биха могли да бъдат свързани със здравословни промени в начина на живот, климатични, екологични или геополитически промени, да се влияят от колебанията на туризма като отрасъл, реализирането на инфраструктурни решения най-често от страна на страните – производителки на петрол. Производни фактори, които намират все по-широко приложение, са развитието на информационните технологии и дигитализацията.

3.1. Здравословни фактори

През периода на пандемията от COVID – 19, икономическата активност се забави по целия свят и търсенето на петрол и производните му продукти рязко намаля. Появява се нов пазарен фактор със силно влияние, наречен от експертите „здравословен рисков фактор“. При бавното възстановяване на темпа на икономическо развитие се отчете и частично възстановяване цената на петрола. То се дължи отчасти и на ограничения добив на страните – износителки и паралелното покачващото се търсене. Така в средата на 2021 г. се регистрира компенсаторно покачване на цената на петрола, което бе предпоставено от покачващото се търсене. Така цената на петрола достига до по-високи стойности след началото на коронакризата с тенденция към продължаващо покачване.

Опасенията на експертите в областта са свързани с риска от недостиг на предлагане на пазара на петрол и петролни продукти и естествената последица от това – повишаване цената на петрола и респективно на поскъпване на бензина, керосина и мазута. В условията на пандемията се появи глобален феномен, свързан със „замразяването“ на търговската дейност на много фирми с последващо отлагане на инвестиционните им намерения. Липсата на осъществяване на активна търговска дейност предполага застой на потреблението.

3.2. Активизирането на туризма като фактор

Възстановяването от пандемията и възобновяващата се световна икономика логично водят до повишено търсене на суров петрол, бензин (от

всички марки), дизел, газьол и керосин. Възстановяващата се туристическа индустрия бе призната за един от новите фактори, който оказва подкрепа към тенденцията за повишаване на цените. На тази база логично се лансира изводът, че ако на петрола преминат границата от 100 долара за барел, това ще доведе до преизчисляване на инфлационните показатели, което ще има ефект върху всички икономики по света.

3.3. Геополитически фактори и инфраструктурни намерения на страните – производителки на петрол

Друг съществен въпрос, влияещ върху формирането на цената на петрола и петролните продукти, са инфраструктурните намерения на страните – производителки на петрол. Стратегиите за изграждане на нови находища, развиване на инфраструктурни връзки и подобряване на съществуващата инфраструктура са свързани с ръста на потребление през месеците март – декември 2021 г. Според "Джей Пи Морган" глобалното търсене на петрол през месец ноември вече почти е достигнало нивата отпреди пандемията и потреблението ще нараства с възстановяване на пътуванията, респективно ще доведе до ръст при търсенето на реактивни горива (<https://www.investor.bg/surovini/365/a/petrolyt-poskypva-zaradi-optimizma-za-infrastrukturniia-paket-na-sasht-339292/>, н.д.). През месец ноември 2021 г. долната камара на американския Конгрес прие най-големия инфраструктурен план на страната от десетилетия насам. Одобреният план е на стойност 1,2 трлн. долара. С него се предвиждат федерални средства за развитие на инфраструктурата на САЩ за срок от 5 години. Според президента на САЩ Джо Байдън планът ще създаде работни места и ще повиши конкурентоспособността на американската икономика. „Остава неизвестно дали икономиките могат да постигнат растеж при сегашната среда на високи цени, които потенциално могат още да растат“, сподели анализаторът на петролните пазари в Rystad Energy Луиз Диксън.

WTI CRUDE	81.98	▲ +0.05	+0.06%
BRENT CRUDE	83.45	▲ +0.02	+0.02%

Фигура 7

Пазарът реагира незабавно на тези новини от САЩ, като през месец ноември 2021 г. фючърсите върху сорта Брент поскъпват с 0,7% до 79,47 долара за барел, а тези върху американския лек суров петрол WTI прибавят 0,6% до 76,57 долара за барел.

Източник: Investing.com

Фигура 8. Цената на сорта Брент през месец ноември 2021 г.
(Investing.com, н.д.)

С решения от типа на взетите от САЩ за освобождаване на 50 млн. барела от петролните си резерви суров петрол заедно с Китай, Япония, Индия, Южна Корея и Великобритания, се прави опит от водещите страни – потребители за корекция в пазарните нива на петрола. Мярката на САЩ се приема като предизвикателство към групата на производителките – ОПЕК и съюзници. Те от своя страна реципрочно анонсират политика на преразглеждане на квотите за добива, което е поредната битка за контрол върху ценовите равнища на петрола като стратегическа суровина. Факт е обаче, че подобни опити в историята – като отпускането на 60 млн. барела през 2011 г. по време на кризата в Либия, са проведени под пряката координация на Международната агенция по енергетика.

(<https://www.investor.bg/surovini/365/a/sasht-osvobodavat-50-mln-barela-ot-petrolnite-si-rezervi-340323/>, н.д.)

3.4. Екологични фактори

Непредвидимите екстремни климатични условия могат временно да ограничат капацитета на рафинериите в света. Ето защо екологичните фактори и намеренията чрез намаляване на емисиите от въглероден диоксид се оказва пряко влияние върху технологиите и търсенето на ДВГ за сметка на електрическите превозни средства.

3.5. Информационните технологии и дигитализацията като фактори

С развитието на новите технологии и настъпването на ерата на дигитализация се очертава нов тип възможности за оказване на влияние върху

динамиката на цената на петрола. През последните години основните петролни картели предприемат разнообразни действия с оглед на манипулиране и формиране на ценовите параметри, което е нов фактор с влияние върху ценовите равнища на петрола. Анализът на показателите на водещите икономики потвърди способност за възстановяване и подем.

Заклучение

В заключение можем да обобщим, че динамиката при формирането на цената на петрола, петролните дестилати и производни се формира на базата на редица фактори. През последните две години съществена роля изиграва пандемията от коронавирус и намалялото потребление вследствие на свиването на икономиките на страните, липсата на активна търговска дейност на фирмите и епидемиологичната обстановка в глобален аспект. През последните месеци се наблюдава ръст в потреблението и търсенето, което предопределя ръст и в цената на петролните продукти. Влияние оказват геополитическите фактори, активизирането на туристите след пандемията, както и стремежът към подобряване на инфраструктурата, свързана с предлагането и потреблението на петрол. Извършеното проучване позволява да се направят следните обобщения, а именно, че цената на петрола не е постоянна величина, която константно се влияе от търсенето и потреблението. За да отговорят на повишаващото се търсене и потребление, страните – износителки на петрол предприемат редица стратегии и решения с тенденция към разширяване на съществуващите находища, разкриването на нови, подобряването на съществуващите връзки и предприемане на нови инфраструктурни решения. Следва да се направи обоснован извод, че факторите, които влияят върху изменението на цената на петрола, са многообразни и вариативни и оказват различно въздействие както върху световната икономика, така и върху националната. В резултат се формират различни ценови категории, които са с фундаментално значение за макро- и микроикономиката както в национален, така и в международен план. Светът се съобразява с новите пандемични условия, свързани със здравословния рисков фактор и делтамутацията на коронавируса. Тенденцията към увеличаване цената на петрола към границата от 100 долара за барел ще наложи преизчисляване на инфлационните рискове на финансовите пазари, защото цената на петрола е сред най-силните фактори, влияещи на потребителските цени, а това от своя страна ще доведе до преразпределение на световното производство на петрол.

Използвани източници

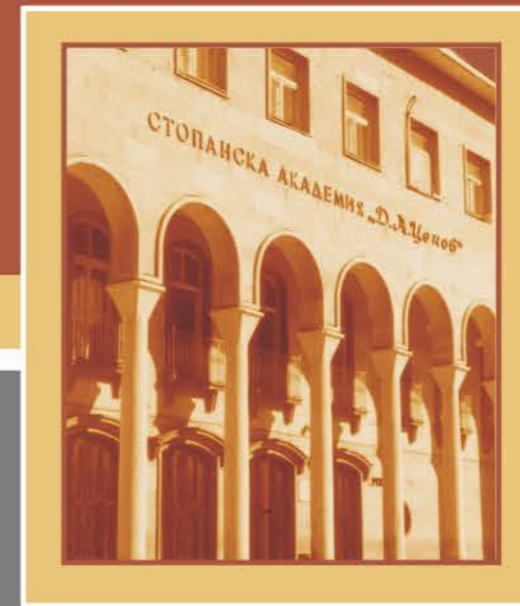
- Асемиров, Е. Н. (н.д.). Извлечено от Асемиров, Е., Нефтът и природният газ като геополитически фактор:
http://assemirov.hit.bg/II_kniga_ESSETA/Nefta%20i%20gaza%20kato%20geo%20politika.doc.
- Вайс, Х. (2004). Международните отношения след 1945 г. С.
- Радулова, А. Л. (2016). Цени и ценообразуване. Фабер.
- Христов, С. (2003). Глобалната търговия с енергийно-суровинни ресурси (Том 46, свитък IV). (5. г.-г. Годишник, Ред.) Хуманитарни и стопански науки, С.
- Zahariev, A. (2012). Debt Management (2 изд.). V. Tarnovo: ABAGAR.
doi:10.13140/RG.2.1.4872.3607
- Bloomberg. (2019). Oil report 2019. Bloomber Agency.
- Burkhard, J. (н.д.). The Price of Oil: A Reflection of the World. Economics, W. (н.д.). Извлечено от WTRG Economics
- Engdahl, W. P. (н.д.). Engdahl, W., Perhaps 60% of today's oil price is pure speculation:. Извлечено от
<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=8878>.
- http://econ.bg/%D0%B3-_1.a_i.759136_at.1.html. (н.д.). Извлечено от
http://econ.bg/%D0%B3-_1.a_i.759136_at.1.html
- <http://www.banker.bg/upravlenie-i-biznes/read/oshte-pari-v-spreniia-proekt-burgas-aleksandrupolis>. (н.д.). Извлечено от
<http://www.banker.bg/upravlenie-i-biznes/read/oshte-pari-v-spreniia-proekt-burgas-aleksandrupolis>
- <http://www.opec.org/aboutus/history/history.htm>. (н.д.).
- http://www.wtrg.com/oil_graphs/crudeoilprice4774opec.gif. (н.д.).
- <https://bg.wikipedia.org/wiki/%>. (н.д.). Извлечено от
<https://bg.wikipedia.org/wiki/%>
- <https://news.bg/world/tsenata-na-petrola-padna-do-nay-niskoto-si-nivo-prez-2018-g.html>. (н.д.). Извлечено от <https://news.bg/world/tsenata-na-petrola-padna-do-nay-niskoto-si-nivo-prez-2018-g.html>
- <https://www.dw.com/bg/%D0%BA%D0%BE%D0%B99>. (н.д.). Извлечено от
<https://www.dw.com/bg/%D0%BA%D0%BE%D0%B99>
- <https://www.dw.com/bg/%D1%82%D1%8A%D1%80%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BE->. (н.д.). Извлечено от
<https://www.dw.com/bg/%D1%82%D1%8A%D1%80%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BE->
- <https://www.economic.bg/bg/a/view/opek-uvelichava-proizvodstvoto-na-petrol>. (н.д.). <https://www.economic.bg/bg/a/view/opek-uvelichava-proizvodstvoto-na-petrol>.
- <https://www.investor.bg/evropa/334/a/severen-potok-2-shte-byde-otlojen-dosredata-na-2020-g-282460/>, h. и. (н.д.). Извлечено от

<https://www.dw.com/bg/%D0%BA%D0%BE%D0%B99> и
<https://www.investor.bg/evropa/334/a/severen-potok-2-shte-byde-otlojen-do-sredata-na-2020-g-282460/>
<https://www.investor.bg/evropa/334/a/severen-potok-2-shte-byde-otlojen-do-sredata-na-2020-g-282460/>, н. и. (н.д.). Извлечено от
<https://www.dw.com/bg/%D0%BA%D0%BE%D0%B99> и
<https://www.investor.bg/evropa/334/a/severen-potok-2-shte-byde-otlojen-do-sredata-na-2020-g-282460/>
<https://www.investor.bg/surovini/365/a/petrolyt-poskypva-zaradi-optimizma-za-infrastrukturniia-paket-na-sasht-339292/>. (н.д.). Извлечено от
<https://www.investor.bg/surovini/365/a/petrolyt-poskypva-zaradi-optimizma-za-infrastrukturniia-paket-na-sasht-339292/>
<https://www.investor.bg/surovini/365/a/sasht-osvobodavat-50-mln-barela-ot-petrolnite-si-rezervi-340323/>. (н.д.). Извлечено от
<https://www.investor.bg/surovini/365/a/sasht-osvobodavat-50-mln-barela-ot-petrolnite-si-rezervi-340323/>
<https://www.investor.bg/surovini/365/a/vyzmojnostta-opek-da-otgovori-na-sasht-oskypiva-petrola-340275/>. (н.д.). Извлечено от
<https://www.investor.bg/surovini/365/a/vyzmojnostta-opek-da-otgovori-na-sasht-oskypiva-petrola-340275/>
<https://www.statista.com/statistics/262860/uk-brent-crude-oil-price-changes-since-1976/>. (н.д.). <https://www.statista.com/statistics/262860/uk-brent-crude-oil-price-changes-since-1976/>.
Investing.com. (н.д.). Извлечено от Investing.com
www.opec.net. (н.д.).

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

Том XIV, 2021

Книга 17

Том XIV, 2021 г.
Книга 17

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Красимира Славева – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Петранка Мидова
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Людмил Несторов

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Андрей Антонов Йорданов ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВЪВЕЖДАНЕТО НА ГЪВКАВО УПРАВЛЕНИЕ В ПРОЕКТНИ ЕКИПИ.....	5
Анна Димитрова Димитрова СТРУКТУРНИ ТРАНСФОРМАЦИИ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ И ВЪТРЕШНИ ИНВЕСТИЦИОННИ ПОТОЦИ В БЪЛГАРИЯ (2010 – 2020).....	24
Беатрис Венциславова Любенова СТРЕС ТЕСТОВЕТЕ КАТО ИНТЕГРАЛЕН ПОДХОД ЗА КОМПЛЕКСНА ОЦЕНКА НА УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА, КАЧЕСТВОТО НА АКТИВИТЕ И УСТОЙЧИВОСТТА НА БАНКИТЕ	49
Даниел Сергеев Тунчев ПЪРВИЧНИ И ВТОРИЧНИ ФАКТОРИ ЗА ФОРМИРАНЕ ЦЕНАТА НА ПЕТРОЛА – ИКОНОМИЧЕСКИ РАКУРСИ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ АСПЕКТИ	81
Диана Руменова Христова КАРИЕРНОТО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СЛУЖИТЕЛИТЕ И РАБОТОДАТЕЛИТЕ	103
Елена Валериева Вълчева АНАЛИЗ НА ТОВАРНИЯ АВТОМОБИЛЕН ТРАНСПОРТ В БЪЛГАРИЯ	118
Елена Димитрова Ташкова КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА ЗА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИКОНОМИКАТА.....	137
Калоян Драгомиров Паргов ИСТОРИЧЕСКИ АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ЕНЕРГИЙНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК	163
Николай Кирилов Калистратов МЕТОДИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА РЕВИЗИОННИЯ АКТ И ОТЧИТАНЕ НА ФУНКЦИИТЕ И ВЛИЯНИЕТО МУ ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА В СЯНКА В БЪЛГАРИЯ	192
Стелиян Богданов Стефанов ПОТРЕБНОСТ ОТ ПРОМЕНИ В ДАНЪЧНАТА ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ.....	217

Юлиан Христов Войнов
ПРЕДПОСТАВКИ И ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ИНСТРУМЕНТАРИУМА ЗА СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ 234

Yaakov Itach
THE IMPACT OF FINANCIAL EDUCATION PROGRAMMES
IN ISRAEL AND THE FAMILY DISCUSSION ON FINANCIAL
MATTERS ON THE BEHAVIOUR OF YOUTH..... 260

Статии

Борислав Петров Лазаров
ТЕНДЕНЦИИ В ИНТЕНЗИВНОСТТА НА АВТОМОБИЛНОТО ДВИЖЕНИЕ
В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА ИКОНОМИЧЕСКА
ОБОСНОВКА НА РАЗВИТИЕТО НА TEN-T 289

Боряна Великова Симеонова
МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА СТОКИТЕ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ 303

Боян Димитров Вранчев
ЕФЕКТИВНОСТ НА ПРОЕКТНИТЕ ЕКИПИ 315

Ваня Владимирова Галчева
АНАЛИЗ НА АВТОМОБИЛНИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА
В БЪЛГАРИЯ 332

Вахан Ахаси Бохосян
МОРАЛЕН РИСК И ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА КОНФЛИКТА
“ПРИНЦИПАЛ-АГЕНТ“ В ЗАСТРАХОВАНЕТО 343

Галя Колева Монева
ГЕНЕЗИС И ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕВЕНЮ МЕНИДЖМЪНТА
НА РЕСТОРАНТЪОРСКИЯ БИЗНЕС..... 356

Георги Стоилов Анев
БИЗНЕС МОДЕЛИ И ПОДХОДИ ЗА ГЕНЕРИРАНЕ НА ПРИХОДИ
В ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ 373

Даниел Генчев Данчев
НОВИ ПОЛИТИКИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД МАЛКИТЕ И СРЕДНИ
ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ 390

Даниела Стойчева Сачарова
КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛНИ КОМПАНИИ В СЕКТОРА
НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ ПОРЪЧКИ 402

Димитър Сергеев Димитров БАЛКАНСКИЯТ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ ВЪЗЕЛ И БЪЛГАРСКИЯТ ТУРИЗЪМ.....	412
Кармен Димитров Вранчев НИЪРШОРИНГЪТ КАТО СТРАТЕГИЯ ЗА ПРИВЛИЧАНЕ НА ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В БЪЛГАРИЯ.....	422
Катя Симеонова Иванова ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19	436
Кузман Илиев Илиев ПАРИЧНАТА ДИНАМИКА КАТО ФАКТОР НА ГЕНЕРАЛНОТО РАВНОВЕСИЕ В ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЦИКЪЛ – КОНЦЕПТУАЛНИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ	450
Магдалена Славе Андоновска ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА МЕДИЙНИЯ ПЛУРАЛИЗЪМ В РЕПУБЛИКА С. МАКЕДОНИЯ	466
Мария Александрова Велкова УПРАВЛЕНИЕ НА КОНФЛИКТИ В МУЛТИКУЛТУРНИ ОРГАНИЗАЦИИ	475
Мартин Николаев Харизанов ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ НА РЕАЛИЗИРАНИТЕ ПРОГРАМИ ЗА РАЗВИТИЕ В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ	487
Мартин Яворов Бакърджиев УСТОЙЧИВОСТ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В КОРПОРАТИВНОТО УПРАВЛЕНИЕ	503
Моника Любомирова Янакиева ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФОРМИРАНЕТО И БЮДЖЕТИРАНЕТО НА ПУБЛИЧНИТЕ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТТА НА МЛАДЕЖТА	523
Наталия Стоянчева Стоянова ЗА НАПРЕДЪКА НА БЪЛГАРИЯ ПО ГЛОБАЛНИТЕ ЦЕЛИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ	543
Никола Илчов Илчев ОПЕРАТИВНИ МОДЕЛИ ЗА ТЪРГОВИЯ НА ХРАНИТЕЛНИ СТОКИ И НАПИТКИ В ДИГИТАЛНА СРЕДА	555
Орлин Чавдаров Япраков АНАЛИЗ НА КОЛИЧЕСТВЕНИТЕ ИЗМЕРИТЕЛИ В БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ ПАЗАР	565

Рая Бисерова Драгоева ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА КОНСОЛИДАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ ВЪРХУ ЕФЕКТИВНОСТТА НА БАНКОВАТА ДЕЙНОСТ	580
Румяна Цветанова Витнъова ПОСТИЖЕНИЯ И ПРАКТИКИ ПРИ ВЪВЕЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ ПО ФИНАНСОВА ГРАМОТНОСТ В УЧИЛИЩАТА	598
Светлана Димитрова Аврионова ПОСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ДАНЪЧНИ ПРИХОДИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА ПАНДЕМИЯТА КОВИД-19	615
Силвия Петрова Петранова ТУРИЗМЪТ В БЪЛГАРИЯ И КРИЗАТА COVID-19	625
Слави Петров Джалъзов ТЕОРЕТИЧНИ И ПРИЛОЖНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ОНЛАЙН КОМУНИКАЦИИТЕ В ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС	638
Снежана Веселинова Найденова СТРАТЕГИЧЕСКАТА РАМКА НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА – ПРОБЛЕМНИ ОБЛАСТИ И ВЪЗМОЖНИ ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ЗА ОСНОВНИТЕ УЧАСТНИЦИ	652
Станислав Чавдаров Младенов ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ СЕКТОРИТЕ В ИКОНОМИКАТА НА СТРАНАТА	669
Стефан Ангелов Пешов СЪЩНОСТ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ	687
Теодор Людмилев Борисов РЕПУБЛИКАНСКАТА ПЪТНА ИНФРАСТРУКТУРА В БЪЛГАРИЯ – СПЕЦИФИКИ И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ.....	697

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIV – 2021, книга 17

Даден за печат на 10.07.2023 г., излязъл от печат 14.07.2023 г.
Поръчка № 18830; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А